

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет філології та соціальних комунікацій
Кафедра української та зарубіжної літератури і порівняльного
літературознавства

Матеріали
Міжнародної наукової конференції
**«Вихід за межі:
інклюзивна література як голос
“іншого”»**

Запоріжжя, 2024 рік

УДК 82.09'06-056.2/.3(082)

Редакційна колегія:

Новик О.П., доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет; **Харлан О.Д.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет

*Друкується за рішенням вченої ради
соціально-гуманітарного факультету з використанням дистанційних технологій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 1 від 2.09.2024 р.)*

В 54 Вихід за межі: інклюзивна література як голос “іншого”: матеріали міжнародної наукової конференції (26–27.09.2024 р.) / [ред.кол.О. П. Новик, О.Д. Харлан]. Запоріжжя: БДПУ, 2024. 128 с. (електронне видання)

У збірнику вміщено матеріали доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції, що відбулася на базі факультету філології та соціальних комунікації Бердянського державного педагогічного університету. Конференцію було присвячено питанням інклюзії в культурі, літературознавстві, проблематика доповідей спирається на потреби наукового літературознавства та практики викладання літератури у контексті студій про інклюзивну літературу а проблеми іншості.

Матеріали збірки можуть бути використані вчителями та студентами-філологами, викладачами, аспірантами, а також усіма, хто цікавиться сучасними проблемами дослідження літератури.

УДК 82.09'06-056.2/.3(082)

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несуть автори

© Бердянський державний педагогічний університет, 2024

© Автори статей, 2024

Зміст

Прізвище, ім'я	Назва статті	сторінки
Бобилков В. В.	Інклюзивна література: відкриття дверей до різноманітності	6
Богданова М.М.	Специфіка викладання практикуму з виразного читання майбутнім вчителям-філологам під час війни	9
Богданова М.І.	Портрет як структурно-змістовий аспект дослідження образу персонажа художнього твору	11
Бойко Н. Т.	«Хвора душа»: травми і хвороби у творах Олександра Кониського	13
Борзенко О. І.	Опанас Маркович і Катерина Керстен: до історії літературного побуту ХІХ ст.	16
Гальчук О.В.	«Інша» / «інший» у картині світу автора (на матеріалі малої прози Галини Пагутяк)	19
Гоголя М. П.	Репортаж українських «неповерненців» (Докія Гуменна, Іван Дубинець)	22
Годік К.О.	Голос іншого як прийом проговорення глобальної проблеми	26
Головань Т.П.	Філософія хвороби у творчості Олексія Плюща	28
Горбач Н.В.	«Хіба божевільних виліковують?»: проблема іншування хворого в повісті О. Сайко «Птахи завжди повертаються»	32
Гурдуз А.І.	«Інші» у фентезі перших десятиліть ХХІ ст.: маски і ролі	36
Демідова Є.В.	«Перевтілення – як спосіб бути почутим (за новелою Ф. Кафки «Перевтілення»)»	39
Журба С.С.	Художня інтерпретація внутрішнього світу онкохворої дитини у творі «Оскар і Рожева Пані» Еріка-Емманюеля Шмітта	42
Зарва В.А.	Репрезентація дисабілітативної героїні в романі «Не сповна розуму» («Out of My Mind») Шерон Дрейпер	45
Землянська А.В.	Образ людини з особливими потребами в сучасній кіноіндустрії	47
Кізілова Д.О.	Інклюзивна література як спосіб	
Мельникова Ю.О.	порозуміння «різних»	51

Ця лубочна історія про доброго й турботливого правителя є красномовним прикладом патерналістського стилю. Показна лицемірна турбота імперії трималася на несвободі й насправді була спрямована на залучення кожного підданого до імперської системи контролю й маніпулювання свідомістю з метою загальної уніфікації – вироблення лояльних виконавців. Методи впливу на свідомість людей, звісно, могли бути різними: одні через «батьківське» виховання-покарання, як у випадку О. Марковича, інші – через таку нав'язану «турботу» й лицемірну «батьківську» опіку – як у ситуації з К. Керстен.

Література

1. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3 т. / редкол.: П.С. Сохань (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 3. 440 с.
2. Міяковський В. Опанас Маркович у Кирило-Методіївському братстві. *За сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття*. Харків-Київ: ДВУ, 1927. Кн. 1. С. 20-45.

Гальчук О.В.

доктор філологічних наук,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

«ІНША» / «ІНШИЙ» У КАРТИНІ СВІТУ АВТОРА (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ ГАЛИНИ ПАГУТЯК)

Тема і образ Іншої/Іншого є одним із маркерів малої прози Галини Пагутяк як мета новелістики – єдності, для якої характерні також різні текстові варіанти провідних мотивів; природження їх новими проблемно-змістовими нюансами завдяки архетипно-міфологічним топосам, що формують інтертекст; наявність повторюваних персонажів і розвиток їхніх життєвих сценаріїв як авторських типажів чи/і моделей екзистенції.

На авторські дефініції Іншої/Іншого можна натрапити в есеїстиці («Жорстокість існування», «Беззахисність») Галини Пагутяк. Це «відкинуті», «диваки», «беззахисні», «потонулі душі». Незалежно від статі, професії, віку, соціального статусу, це всі ті, хто потребують Бога як тієї світлої істоти, *«яка обіймає за плечі й каже: “Годі. Ти у безпеці. Я з тобою”»* [1, 89].

Виокремлюємо два типи Іншої/Іншого в малій прозі Галини Пагутяк. Перший постає на одному з полюсів антиномії «здоровий – хворий». Хвороба тіла чи душі стає основною причиною відчуження такого

персонажа в родині чи/і соціумі. Так, у «Сліпучому лиці осені» лейтмотив самотності у шлюбі, відчуження колись близьких людей употужнюється мотивом травми, отриманої на війні: через поранення чоловік назавжди втратив можливість стати батьком. Ця обставина стає частиною екзистенції його дружини, яка прийняла їхню бездітність за власну покуту і необхідність виявити християнське милосердя, яку, проте відкидає зневірений чоловік. Міфопоетика топосу смерті у творі пов'язана з мотивом метаморфоз – у своїй свідомості чоловік перетворюється на частину «рослинно-комашиного життя» [1, 79] і так звільняється і від страждань, і від тягара турботи давно вже некоханої дружини. Тут вбачаємо і перегук-полеміку з кафкіанською образністю, де, на відміну від перетвореного на комаху Грегора Замзи, персонаж Галини Пагутяк у такій метаморфозі бачить ідеальну формулу, якої не зреалізував упродовж життя. У безіменності героїв (у творі Він і Вона) та інтертекстуальних покликаннях (окрім Ф. Кафки, це і паралель з усамітненням і військовим минулим героя «Пана» Кнута Гамсуна, і мотив «солярного міфу» А. Камю, і мотив втраченого раю, і варіант Голгофи в образі горба, на який піднімається дружина) перетворюють сімейну драму на історію відчуження Чоловіка і Жінки в сучасному світі, де вони почуваються Іншими.

Батько головного героя твору «Потрапити в сад» також отримав поранення під час війни. Ця обставина є однією з тих, що формує драматичний сценарій життя Грицька, який, за спостереженням дослідників, є виразним типом сковородинівського типу персонажа. Погоджуючись із цим, додамо, що Іншим його роблять не тільки байдужість до матеріального, відчуження, вибір бездомності і безшлюбності, а й проживання «чужого» життя. Уже по війні, після трагічної смерті скаліченого батька, син перебрав на себе його роль мандрівного музики разом із моральними імперативами, які в очах більшості перетворювали його на Іншого – неприйняття приниження людської гідності, турбота про тварин і тих, кому не знайшлося місця в соціумі.

Натомість у новелі «Потонулі в снігах» концепти «відчуження» і «мовчання» як одні з основних в однойменній книзі Галини Пагутяк, інтерпретуються крізь призму ментальних хвороб. Кожен із персонажів має вроджене чи набуте психічне відхилення, що робить його Іншим, і свій індивідуальний «сценарій» його проживання. Так, «лишився вічною дитиною» Бака, бо під час війни зазнав насильства від загарбника-німця. Увесь часу пошуку якихось документів «варіят» Сорока, а колись «гарна, а потім зіпрана вітрами й зимною росою» Кася блукає «лісами і полями

під дощем і снігом» [1, 46]. Оповідачка одна з небагатьох, хто, попри страх, не тільки співчуває, а й розуміє причину їхньої Інакшості: *«над ними владарювало щось сильніше, ніж розум, і боюсь, що сильніше навіть самого Бога»* [1, 46], тобто може «почути» ними не висловлене. Натомість у більшості вони викликають мовчазну чи озвучену агресію. Смерть як звільнення від земних страждань пов'язується з мотивом віднайденого душевного спокою і свободи в райському саду. Відтак мотиви відчуження і смерті формують хронотоп омріяного, але тільки небесного, Притулку.

Специфіку екзистенції персонажів «Потонулих в снігах» увиразнює багатозначність топосу снігу як часу, страху і смерті. На метафору «занурення» і персонажа з ментальною хворобою (*«доросла безпомічна дитина»* [1, 77]) можна натрапити і в «**Потонулій душі**». Водночас виразником естетикологічної проблематики в поєднанні з постколоніальними мотивами цього твору є його старший брат-художник, якого вважаємо персонажем-репрезентантом другого типу Іншого в малій прозі Галини Пагутяк. Це інший за світосприйняттям і поведінкою, тобто для більшості він перебуває на полюсі антиномії «звичний, зрозумілий – дивний, незрозумілий». У смерті і «потонулій» душі художника оприявлюється орфічний мотив, а в сюжетній фабулі твору – питома для літератури постмодернізму ситуація пошуку загубленого мистецького шедедру і два типи митця. Перший – «художник»-ремісник чи «художник»-колекціонер, який і шукає картину покійного товариша. На його власних картинах зображене штучне, залаковане, далеке від реальності життя. Другий тип – правдивий перед собою і світом художник, який не прагне сподобатись публіці чи догодити кон'юктурі, тонко відчуває драматизм людського буття, тому і Інший. Не поцінований за життя талант художника залишається не розгаданим і після смерті. Тож кожен по-своєму, але обидва брати є відчуженими Іншими в цьому світі.

Якщо в чоловічій версії питання ідентичності Іншого пов'язане з професійною реалізацією, то жіночий персонаж цього типу – домінантна модель екзистенції жінки в малій прозі Галини Пагутяк – сприймається такою в родинних і особистісних взаєминах. Змістом її екзистенції, яка розгортається в реальному і/чи ірреальному часопросторах, стають пошуки жінкою свого «Я» в умовах утвердження (нерідко через втрати і відчуження) власної системи цінностей і боротьба з нав'язаними гендерними ролями, стереотипними для патріархального суспільства. За великим рахунком вся метановелістика Галини Пагутяк про жінку як Іншу. У цьому сенсі програмовою є новела «**Інша**». Такою вона є з погляду чоловіка, який визнає тільки патріархальну модель родини. Натомість жінка наповнює визначення «Інша» своїм змістом: сильна, навіть демонічна жінка-воїн, у яку перетворюється жінка-жертва у своєму фантазмагоричному світі. Два потужні мотиви – (само)ідентичність жінки

і мотив двійництва – відображаються і у структурі новели, де перша частина – це «чоловічий» голос, що озвучує своє розуміння ролі жінки в родині. Друга – голос жінки, самоаналіз причин своєї Інакшості в очах чоловіка й усвідомлення самототожності. Двійництво як стан душі героїні відбиває її складність. Вона, з одного боку, усвідомлює власну провину в тому, що підтримала саме таку модель родини, «створивши» чоловіка-свиню. Тут маємо і переосмислення міфема античної Цірцеї, де, на відміну від неї, героїня «Іншої» страждає від таких метаморфоз і сприймає свою здатність родовим прокляттям. Із другого боку, трагізм героїні в приховуванні героїнею своєю справжньої сутності. Мотив двійництва зумовлює і два хронотопи, у яких протікає екзистенція жінки: у реальному вона жертва, що створила свого тирана, але не боїться, а глибоко зневажає його; а в ірреальному вона жінка-демон, яка знищує те, що є побутовим пеклом і в'язницею її особистості.

Отже, в авторській концепції людського буття як постійного пошуку власного простору-захисту і простору самоідентифікації Інша/Інший є ключовими образами. Основний критерій їх виокремлення – невідповідність уявленням більшості про «норму», спричиненої егоїзмом, стереотипами, забобонами, страхом перед «чужими». Як органічний елемент комплексу екзистенційних мотивів образ Іншої/Іншого тісно пов'язаний із мотивами відчуження, самотності, смерті, пошуку чи відстоювання власного «Я».

Література:

1. Пагутяк Г. Потонулі в снігах : новели, оповідання, есеї. Львів : Піраміда, 2010. 184 с.

Гоголя М. П.,

кандидат філологічних наук,

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук

України

РЕПОРТАЖ УКРАЇНСЬКИХ «НЕПОВЕРНЕНЦІВ» (ДОКІЯ ГУМЕННА, ІВАН ДУБИНЕЦЬ)

У дослідженні йдеться про подорожні репортажі українських емігрантів-«неповерненців»–наддніпрянців-емігрантів з ССРСР, а саме